శ్రీ ర స్తు.

పురుషసూక్తార్థము.

శ్రీవిశ్వకర్మపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీసరస్వత్యైనమః.

శ్రీబోధాయనాచార్యగురువేనమః.

శ్రీమద్వేంకటరామాచార్యపౌత్ర
శ్రీమద్వేంకటసుబ్రహ్మణ్యేశ్వరాచార్యపు
త్ర సుకవిజనవిధేయ శ్రీశేషాచలావ
ధానినామధేయప్రణీతంబైన పురుషసూ
క్తాంధ్రవ్యాఖ్యానమును
బ్రహ్మశ్రీ కూచిపూడి-అక్షయలింగ
శాస్త్రులవారిచే పరిష్కరింపబడి

ఏలూరు

దా॥ శివరామయ్యగారి

శ్రీమత్త్రిపురసుందరీముద్రాక్షరశాల
యందుముద్రించి ప్రచురింపఁబడియె.

౧౮౯౮ సం॥

వెల రు ౦—౮—౦

శ్రీరస్తు.

పురుషసూక్తార్థము.

శ్రీమదద్వైతబ్రహ్మ అనగా పరమాత్మా ద్వయో నభవతీత్యద్వైతః = పరమాత్మ స్త్రీ పురుషుడు కానివాడని అర్థము.

౧. అట్టి పరమాత్మ పౌరుషత్వమును వహించి ప్రతిఫలింప చేసిన పంచభూతములవల్లనుండి పురుషరూపమయిన ప్రపంచమును నిర్మాణమును చేసినందున యీ మంత్రమునకు పురుషసూక్తము అని పూర్వమే స్రాగ సనాతన సహానుభవనాది బ్రహ్మఋషులు నామకరణమును పర్చరిచిరి, అట్టి పురుషుడు అనంత నామరూపములు కలవాడని యీమంత్రమునందు ప్రతిపాదించుటచేత అనంత నామరూపములు గల పురుషుడు ఎవ్వ
7. డో పురుషుడు అనంత నామ రూపములు కలవాడో నని శంక ఈ ప్రపంచమునకు ఈ మంత్రమునందే నివర్తింపబడియున్నది-

శృతి॥ విశ్వకర్మణస్సమవర్తతాధి,। తస్యత్వ
ష్టా విదధద్రూపమేతి- తత్పురుషస్యవిశ్వ మాజానమ
గ్రే=అర్థము=విశ్వకర్మణః అనగా। అద్వైతబ్రహ్మఅని
న్ని। తద్రూపమేత్వష్టప్రజాపతి నామముచేప్రదర్శ
వించబడినదనిన్ని।ఆత్వష్టప్రజాపతి అనేపురుషునికి।ముం
దుగా।విశ్వముపుట్టినదని। మంత్రార్థముప్రతిపాదించు
చున్నది-।ఇట్టిప్రతిపాదకమయిన మంత్రమునందున్।భ
గవంతునిచేత చెప్పబడినపురుషుడు।త్వష్టప్రజాపతిఅని
గ్రహించజాలక।ప్రజలు। రాగద్వేషాదులచేత। శైవ-
వైష్ణవ- శాక్తేయ- గాణాపత్య- సౌరవ- చాంద్రః
పాల- గారుడ- లైంగికాద్యనేక మతాంతరులై।ఆపు
రుషుడు।శివుడని శైవులున్నూ।విష్ణుఅనివైష్ణవులున్నూ
శక్తియనిశాక్తేయులున్నూ।గణపతిఅని।గాణాపత్యు
న్నూ। సూర్యుడుఅని సౌరులున్నూ। చంద్రుడని చా
ద్రులున్నూ।కపాలధరుడుఅని। కాపాలికులున్నూ।లింగ
మని।లైంగికులున్నూ। గరుత్మంతుడని।గారుడాద్య నే
మతములవారు। అనేకభిన్నములుగా। అనేకభాష్యము
లను।బుద్ధిమేధావంతముచేత చేశినారు। యీభాష్య
లనుచేశినవారందరు।ఆవిరాట్పురుషునికి।భగవత్ప్రే
మయిన।త్వష్టప్రజాపతిఅనే నామమునకు।ఏకీభవిం
పోయినట్టుంది।యీప్రపంచసృష్టి।ఏక నామమునం
రూపించిన వారున్నూకార్తైరి=।ప్రపంచకారణము
న్ను।పృధివ్యాదిపంచభూతములలో। పృధివిభూతప
బ్రహ్మఅనిన్ని।ఆపోభూతము। నారాయణుడనిన్ని।

జోభూతము।రుద్రుడనిన్ని।వాయుభూతము। ఇంద్రుడని
న్ని।ఆకాశభూతము। ఆదిత్యుడనిన్ని।యీవిధముగా=

రుద్రోవా అగ్నిరితి=శ్రుతేః=శ్రుతిస్మృతిపురాణేతి
హాసమువలన।ప్రతిపాదించిన।పంచబ్రహ్మలు। ప్రపం
చపోషకులైయున్నారు।యీప్రపంచపోషకులైన।బ్ర
హ్మవిష్ణు రుద్రేంద్రాదిత్యాదిదేవతలు। సర్వో
త్కృష్టులైనట్టయితే।ఆపంచభూతములను।సృజించిన
విశ్వకర్మ।ఎంతసర్వోత్కృష్టుడని। చెప్పవచ్చును=యే
రేతస్సువలన।యేపురుషుడుత్పన్నమవుచున్నాడో। ఆ
పురుషుడు।ఆరేతోరూపుడైన తండ్రిని।భగవత్స్వరూపు
నిగా।పూజించుచున్నాడుగాని,। తక్కినపురుషు లంద
రు।పూజించవలసిన ప్రమాణములు। యెంతమాత్రము
లేవు।ఆవిధముగానే।యేపురుషు డేమతమునందు ప్రవే
శించునో।ఆమత దేవతాపురుషునికి సర్వోత్కృష్టుడగు
చున్నాడు- గాని।తక్కినమతస్థులంతరు।ఆదేవతను। స
ర్వోత్కృష్టునిగా చూడరు=అట్టిమతాంతరములైన
భావ్యములు। ప్రమాణములుకానేరవు। దేవతిర్యఙ్మా
నవాదిచరాచరములను।సృజించిన।జగన్నిర్మాణస్వరూ
పుడయినట్టి భగవంతుని దేవతిర్యఙ్మానవులు మొదలు
గాగల స్థావరజంగమాది సమస్తప్రాణులు।విశ్వము:
కుకర్మస్వరూపుడయిన। విశ్వకర్మను।జగద్రక్షకుని =
పూజించినటుల। ప్రమాణములు ప్రత్యక్షము లగ్య
య్యున్నవి.

గావునసకల ప్రజాసహితమయిన ప్రపంచమును ప్రాదుర్భవింపచేసిన పరమాత్ముడెట్టివాడో తెలుసుకొనజాలరని ఆపరమపురునికి ఆనామము ఆమంత్రములనందే భగవత్ప్రేరితమై యున్నదిగనుక అట్టిపరమాత్మ ధ్యానపరాయణుండనై ఉపన్యాసములతో ఉత్ప్రేక్షించిన భాష్యములనుపుచ్చుకొనక ఉపపదములను ప్రయోగించక భగవత్ప్రేరితమయిన మంత్రమూలముయొక్క అర్థమునకుసమన్వయ ములయినశ్రుతిస్మృతి ఉదహరణలనుకనుపరుచుతూ ఆంధ్రభాషచే పురుషసూక్తార్థమును చేయుచున్నాను.

ఓం.

మూలము.

ఓం సహస్రశీర్షాపురుషః సహస్రాక్షస్స హస్రపాత్ సభూమింవిశ్వతోవృత్వా అత్యతిష్ఠద్దశాంగులం.

పదవిభాగము.

ఓం-సహస్రశీర్షా-పురుషః సహస్రాక్షః సహస్రపాత్=సః=భూమిం=విశ్వతః=వృత్వా=అత్య తిష్ఠత్=దశాంగులం=

—అర్థము—

వి
ష్ణు ఓం=ప్రణవస్వరూపమగు సః ఆకర్మ భూమిం=
రూ విశ్వము న=వృత్వా=ఆవరించి=బ్రహ్మసూత్రే=తతో
హుశ్యాంప్రజాయేయేతి। తతః=మహత్తత్వానంతర
యి ము=బహుశ్యాం=అనేకములయ్యి=యే=ప్రజాః-ఏప్ర
బ్ర జలు నేణపకరనుపొందుచున్నవో। సః। ఆకర్మస్వరూపు

డైన। పురుషః విశ్వకర్మ। యజుర్వేదే। విశ్వకర్మా మనసా। విశ్వకర్మమనసా=మనస్సంకల్పమాత్రముచేతనే సహస్రశీర్షా సహస్రశబ్దమునకు। అనేకములను అర్థము=కావున అనేకశిరస్సులు=సహస్రాక్షః=అనేక నేత్రములు=సహస్రపాత్= అనేక పాదములు=గలవాడై=విశ్వతః పృథివ్యాధిపంచ భూతములవల్లనుండి=దశాంగుళం=పదిఅంగుళముల పరిమితిగల=రూపమును=అత్యతిష్ఠత్ అతిక్రమించినవాడాయెను.

తాత్పర్యము-

యో వేదాదౌస్వరః ప్రోక్తో। వేదాంతేచప్రతిష్ఠితః। తస్య ప్రకృతిలీనస్యయః పరస్సమహేశ్వరః= వేదముల యొక్క ఆద్యంతములయందు ప్రతిఫలించుచున్న ఏప్రణవము విశ్వముగా ప్రతిష్టించబడినదో=విశ్వమునందు వ్యాపకమైన ఏకర్మ ఉత్కృష్టమయినగొప్ప భగవత్స్వరూపమగుచున్నదో=ఆకర్మనుగూర్చి=అథాతో కర్మజిజ్ఞాసేతి మీమాంసాయాం=నిర్గుణానంతరము=ఆభగవంతుడు గుణసహితుడని చెప్పబడుటయే కర్మా=ఆకర్మాయద్విధముగా తెలుసుకొనవలయును=అనుమీమాంసయందు=కర్మా బ్రహ్మాస్వరూపమితి=కర్మా బ్రహ్మాస్వరూపమనిభావము= కావున=అట్టికర్మా=విశ్వమును ఆవరించుకొని। పురుషత్వమునువహించిన విశ్వకర్మా=మనస్సంకల్పమాత్రముచేత= అనేకశిరస్సులు=అనేక నేత్రములు=అనేక పాదములు=గలవ్యాపకము వల్లనుండి—దశాంగుళపరిమితగల రూపమును అతిక్ర

మించినవాడాయెను సహస్రశబ్దమునకు=అనంత ములగు అర్థముకావున విశ్వకర్మ అనంత నామరూపములుకలవాడని తాత్పర్యము,

మూలము,

పురుష ఏవేదగ్ంసర్వం। యద్భూతంయచ్చభవ్యం। ఉతామృతత్వస్యేశానః।యదన్నేనాతిరోహతిఏతావానస్యమహిమా। అతోజ్యాయాగ్శ్చపురుషః॥

పదవిభాగము,

పురుషః। ఏవ। ఇదం। సర్వం। యత్। భూతం। యత్।భవ్యం। ఉత।అమృతత్వస్య। ఈశానః।యత్। అన్నేన।అతిరోహతి। ఏతావాన్।అస్య। మహిమా।అతః। జ్యాయాన్।చ। పురుషః.

అర్థము.

పురుషఏవ। పౌరుషస్యభావః। పురుషః। నేనుచేయుచున్నాననే। పౌరుషముయొక్క।ధర్మముకావున పురుషః అని అర్థము। అట్టిపురుషుడువిశ్వమునకుకర్మస్వరూపుడుగావున। విశ్వమనగా పంచభూతములుఅనిఅర్థము।పంచభిస్సహావర్తత ఇతి ప్రపంచః॥ పంచభూతములతో ప్రవర్తించుచున్న। యత్। యేప్రపంచము। భూతం=జరిగిపోయినదో। యత్=ఏప్రపంచము భవ్యం। ముందుజరుగబోవుచున్నదో। యత్। యేప్రపంచము। ఇదం। యిపుడుజరుగుచున్నదో। తత్। ఆప్రపంచవిషయములైన భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములున్నూ॥ అన్నేన। అన్నముఅనునిమిత్తముచేత। అ

తరో^హాతి। మిక్కిలిపొందుచున్న। ఏతావాన్। ఈప్రపం చ।పజావిషయములైన జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యాద్యవ స్థలున్నూ। ఉత।కర్మసంబంధములుగనుకనే। అమృత త్వస్య।ప్రపంచమోక్షమునకు। పురుషః। పురుషస్వరూ పుడయిన విశ్వకర్మ। ఈశానః। ప్రభువు॥

యజుర్వేదే। విశ్వకర్మా విశాంపతిస్సనః పశూన్పా తు సోస్మాన్పాతు తస్మై నమః॥

సమస్తదిక్కులకు। ప్రభువైనటువంటిఆవిశ్వకర్మ। మమ్ములను। మాపుత్రమిత్ర కళత్రాదులను।మా గో వృషభాది పశువులనున్నూ। రక్షించుచున్నఆవిశ్వకర్మ కొరకు।నమస్కారమును చేయుచున్నారనిఅర్థము ప్రతి పాదించుచున్నదిగావున। ప్రపంచమోక్షమునకువిశ్వ కర్మప్రభువుఅనిభావము।సర్వంచ=యీజాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యవస్థాది భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములం తయున్నూ। అస్య। యీవిశ్వకర్మయొక్క।మహిమా। సామర్థ్యవిశేషము। అతః। ఆమహిమాతిశయము వల్ల నుండి।పరం।ఉత్కృష్టమయిన। జ్యాయాన్చ।పరిపూర్ణ స్వరూపుడుగా।సంద్రుక్। మిక్కిలిచూడబడుచున్నాడు.

తాత్పర్యము.

అనంతనామరూపములుగల విశ్వకర్మప్రపంచవిష యములయ్ను భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములున్నూ అన్నముఅనేనిమిత్తముచేతమిక్కిలి పొందుచున్న। ప్ర పంచప్రజావిషయములైనజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యాద్య వస్థలున్నూ।విశ్వముయొక్క కర్మసంబంధములుగనుకనే

విశ్వకర్మా।ప్రపంచ మోక్షమునకు ప్రభువు అనియును। ఈజా।గత్స స్వప్నసుషుప్త్యవస్థాదిభూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములంతయు విశ్వకర్మయొక్క సామర్థ్యవిశేషములు గావున। ఈసామర్థ్యాతిశయమువల్లనుండి।ఆవిశ్వకర్మా।బ్రహ్మావిష్ణు రుద్రో౽పేంద్రా౽దిత్యాది దేవతులకంటె।అత్యధికమైనపూర్ణస్వరూపుఁడని తాత్పర్యము.

మూలము

పాదోఽస్య విశ్వాభూతాని। త్రిపాదస్యామృతం దివి। త్రిపాదూర్ధ్వ ఉదైత్పురుషః । పాదోఽస్యేహాభవాత్పునః। తతోవిష్వఙ్వ్య క్రామత్। సాశనానశనే అభి। తస్మాద్విరాడజాయత। విరాజో అధిపూరుషః।స జాతో అత్య రిచ్యత। పశ్చాద్భూమి మథో పురః॥

పదవిభాగము.

పాదః।అస్య। విశ్వాభూతాని। త్రిపాత్।అస్య। అమృతం। దివి।త్రిపాత్। ఊర్ధ్వః।ఉదైత్। పురుషః।పాదః అస్య।ఇహ।అభవత్।పునః।తతః।విష్వఙ్। వ్యక్రామత్। సాశనానశనే। అభి।తస్మాత్। విరాట్।అజాయత। విరాజః।అధి। పురుషః।సజాతః।అత్యరిచ్యత।పశ్చాత్ భూమిం।అథః। పురః॥

అర్థము.

పురః।ప్రజాసృష్టికిపూర్వమునందు ప్రతిఫలింపచేసినపంచభూతములు।అసే। అస్య।ఈవిశ్వముయొక్క అథ।క్రిందిభాగము।భూమిం। భూమిగానున్నా। ఊర్ధ్వః।ఊర్ధ్వభాగము।దివి।ఆకాశముగానున్నా।ఉదైత్।పుట్టించెను

త్రిపాత్। మిగిలిన। వాయు।రగ్ని రాపః। అనుమూడు భాగములు।అమృతం నాశనరహితుడయిన పురుషః। విశ్వకర్మా। అభవతు।త్రిగుణములుగా ప్రకాశింపజేసిన వాడాయెను।అస్య।ఈకర్మయొక్క।విశ్వాభూతాని।వి శ్వమనేవిశ్వాభూతాని।పంచభూతము లను।పాదః।ఒకి భాగమైనఅకాశము।విశ్వజ్ఞబ్రహ్మగాను।పాదః।ఒకభా గమయినభూమి। త్వష్ట బ్రహ్మ గాను।త్రిపాత్। మిగిలి నవాయురగ్ని రాపః। అనుమూండుభాగములు। మను। మయ।శిల్పి। బ్రాహ్మలుగానున్న।అభవతు।ప్రాదుర్భ వింపచేసినవాడాయెను।ఇతి।శిల్పశాస్త్రే। పృథివీత్వష్ట రూపంచ। ఆపోభూ। తమయస్తథా। తేజోమనుస్స్వ రూపంచ।వాయుశ్శిల్పిత థైవచ।విశ్వజ్ఞాకాశరూపంచ। ఏకైకఃభాగసిన్నయః।ప్రత్యేకాంశస్వరూపాని। బ్ర హ్మణస్స్వయముద్భవా।పంచభూతములు।మనుమయ త్వష్టశిల్పిదైవజ్ఞ బ్రహ్మలుగా ప్రకాశించిరనిభావము। అస్య-ఈప్రపంచమునకు।సః।ఆత్వష్ట।ప్రజాపతి।పునః।తి రిగిన్ని।తస్మాత్।ఆవిశ్వకర్మవల్లనుండి।విరాట్।విరాట్పు రుషుడయి । అజాయ । పృథ్వైనూ । తతః। అనంతర మునందు। ఇహ।మాయాసహితుడయి। సూ।త్రే।దీపా పసరణక్రియాయాఏవ భ్రమోత్పాదితవాన్। దీపము ననుసరించిన నీళవలెనే ఉత్పన్నమైనమాయను। పొం దినవాడాయెను.అనిభావము। పశ్చాత్। అనంతరము। సాశనానశనే। సాశనా।భోజనాద్వ్యవహారములుగ్గల ప్రాణిసమూహములను। అనశనా। భోజనాద్వ్య

వహారములు లేని।గిరినద్యాది ఋతుకాలములు మొదలు గాగల।విశ్వత్ ।తిర్యగాదిచరాచరములను।అభి।మిక్కిలి వ్యక్రామత్। వ్యాపింపచేసెను। విరాజోఅధి।భూత ములను మిక్కిలివ్యాపింపచేసిన। బ్రహ్మాండదేహముగ ల।పురుషః।విరాట్పురుషుడగు। త్వష్టప్రజాపతి। సజా తః। సగుణస్వరూపుడయిన విశ్వకర్మతో సమానముగా ప్రాదుర్భవించినవాడయి।అత్యరిచ్యత।అతిప్రకాశమా నుడాయెను.

—❋ తాత్పర్యము ❋—

ప్రజాసృష్టియొక్కపూర్వముప్రతిఫలించినపంచభూత ములనేవిశ్వముయొక్క అధోభాగముభూమిగానున్న ఊర్ధ్వభాగముఆకాశముగానున్నా పుట్టించితక్కినవా యుఅగ్నిరాపః అను ౩ భాగములుత్రిగుణములుగా ప్రకాశింపజేశినవాడాయెను। మనునయత్వష్ట శిల్పిదైవ జ్ఞులనేపంచబ్రహ్మలుప్రత్యేకస్వరూపములుగా యేపం చభూతములుప్రకాశించుచున్నవో ఆపంచభూతము లచేత।విశ్వకర్మణః అనేనామముసగుణమునకుప్రకాశి చినదాయెనుఆసగుణస్వరూపుడయినవిశ్వకర్మవల్లనుం డితిరిగిఆత్వష్టప్రజాపతివిరాట్పురుషుడై।ప్రాదుర్భవిం చిమాయాసహితుడై భోజనాద్వ్యవహారములుగల ప్రాణిసమూహములనుభోజనాద్వ్యవహారములులేని గిరినద్యాదిఋతుకాలములు మొదలుగాగలపశుపక్షిమృ గక్రిమికీటకాదులనుమిక్కిలిప్రకాశింపచేశినవాడాయెను చరాచరములనుమిక్కిలివ్యాపింపచేసినత్వష్టప్రజాపతి

సగుణస్వరూపముతో సమానముగా ప్రకాశించెనని తాత్పర్యము.

—※మూలము※—

యత్పురుషేణహవిషా దేవాయజ్ఞమతన్వత వసన్తోఅస్యాసీదాజ్యంగ్రీష్మఇధ్మశ్శరద్ధవిఃసప్తాస్యాసన్పరిధయఃత్రిస్సప్తసమిధఃకృతాఃదేవాయద్యజ్ఞంతన్వానాః అబధ్నన్పురుషంపశుం। తంయజ్ఞంబర్హిషిప్రౌక్షన్పురుషంజాతమగ్రతః.

—※పదవిభాగము※—

యత్।పురుషేణ। హవిషా। దేవాః। యజ్ఞం।అతన్వత।వసన్తః।అస్య।ఆసీత్।ఆజ్యం। గ్రీష్మః।ఇధ్మః।శరత్। హవిః।అస్య।ఆసన్। పరిధయః। త్రిః।సప్త।సమిధః।కృతాః।దేవాః।యత్।యజ్ఞం।తన్వానాః। అబధ్నన్। పురుషం।పశుం।తం।యజ్ఞం।బర్హిషి।ప్రౌక్షన్। పురుషం జాతం। అగ్రతః.

—※అర్థము※—

దేవాః।దైవస్వరూపులయిన॥యత్।ఏమనుమయత్వష్టశిల్పివిశ్వజ్ఞబ్రహ్మలు। పురుషేణ।పౌరుషత్వమనే హవిషా।హవిస్సుచేత।యజ్ఞం।సృష్టివిషయమయినమానసయజ్ఞమును। అతన్వత।సంకల్పించిరో।తత్ ఆమనుమయత్వష్టశిల్పివిశ్వజ్ఞబ్రహ్మలు।అస్య। ఈమానసయజ్ఞమునకు। వసన్తః వసన్తఋతువు। ఆజ్యం। ఘృతమనుగానున్నా। గ్రీష్మః। గ్రీష్మఋతువు।ఇధ్మః। సమిధలుగానున్నా।శరత్=శరదృతువు।హవిః=పురోడాశము

గానున్నా। పురోడాశమనగా। మనస్సు అపరూపము గావున।అపూపమనిభావము। అస్య।ఈప్రపంచప్రజా సృష్టివిషయముయొక్క।సప్త।యేడయినటువంటి త్వక్చర్మ మేదోరుధిరమాంసమజ్జాస్థులు। పరిధయః।పరిధులు గానున్నా। త్రిః।మూడయినటువంటి।రజస్సత్వతమోగుణములు।గాత్రస్థ్యావహానియ్యాదక్షిణాగ్నులు గానున్నా।త్రిస్సప్తః। మూడుయేళ్ళుయిరువయిఒకటి అయినటువంటి।సమిధః। సమిధలు।ఇధ్మః।ఇధ్మముగా త్రిస్సప్తసమిధలుఏవిఅనగా॥

శృతి॥ ద్వాదశమాసాషడర్తవస్త్రయఇమేలోకాః। అసావాదిత్యోబ్రహ్మైకవిగంశతిః॥

అర్థము॥ పన్నెండుమాసములు, ఆరుఋతువులు మూడులోకములు. ఇరువైవకటి అయినటువంటిఇవి। ఆద్యంతప్రకాశమానుడైన విశ్వజ్ఞ బ్రహ్మస్వరూపమని తాత్పర్యము॥సూత్రె।బ్రహ్మాణ్ఇధ్మమాధానేన్॥

అనగా। వేర్పరచబడినవారలయి। కృతాః।చేశిర।యజుర్వేదే।మనోయజ్ఞేనకల్పతాం।యజ్ఞము।చేతమనస్సు కల్పించబడినదనిభావము॥శిల్పశాస్త్రే।కృతేతుమానసా సృష్టిరితి।సృష్టిమనస్సుచేత కల్పించబడినదిగావున కృతయుగధర్మమని తాత్పర్యము॥దేవాః। దైవస్వరూపులగు మనుమయత్వష్టశిల్పిదైవజ్ఞబ్రహ్మలు। యత్। యేకాలమునందు। యజ్ఞం।సృష్టియజ్ఞమును।తన్వానాః। చేయతలచినవారలైరో।తత్।ఆకాలమునందు।పురుషం। పురుషసంబంధమైనపౌరుషమును। పశుం।యజ్ఞపశువును

గాను। అబధ్నన్-యూపమునందు కట్టినవారలైరి। అగ్ర
తః-విశ్వమునకంటె పూర్వము। జాతం-ప్రాదుర్భవించిన
టువంటి। పురుషం-పౌరుషత్వమనే। తం। ఆమహత్తత్వమ
నుపశువును। బర్హిషి-యజ్ఞశాలయందు। ప్రౌక్షన్-వ
ధించి। యజ్ఞం-సృష్టియజ్ఞమును। కృతాః-చేసినవార
లు। ఆసీత్-అయిరి॥

తాత్పర్యము.

దైవస్వరూపులగు మనుమయత్వష్ట శిల్పిదైవజ్ఞబ్ర
హ్మలు పౌరుషత్వమనేహవిస్సుచేత సృష్టివిషయమైన
మానసయజ్ఞమును సంకల్పించినవారలయి ఈయజ్ఞము
నకు ప్రపంచపరిమాణములయిన చైత్రాదిమాసము
లు వసంతాదిఋతువులు సృష్టివిషయములయినత్వక్చ
ర్మరుధిరమేదోమాంసమజ్జాస్థులు రజస్సత్వతమోగు
ణములు ఆజ్య ఇధ్మపురోడాశాది పరిధలుగా వేర్పరచి
నవారలయి యేకాలమునందు యజ్ఞమును చేయతలచి
రో ఆకాలమునందే పురుషసంబంధమైన పౌరుషమ
మహత్తత్వమును యూపస్తంభమునందు పశువును
బంధించి ఆమనుమయ త్వష్టశిల్పివిశ్వజ్ఞబ్రహ్మలు సృష్టి
విషయమయినమానస యజ్ఞమును చేసినవారలయిరి.
తాత్పర్యము.

మూలం.

జాప తేన దేవా అయజంత సాధ్యా ఋషయశ్చ యే తస్మా
సు ద్యజ్ఞాత్సర్వహుతః సంభృతం పృషదాజ్యం పశూగ్ం
స స్తాగ్ శ్చక్రే వాయవ్యాన్ అరణ్యాన్ గ్రామ్యాశ్చ యే
ప తస్మాద్యజ్ఞా త్సర్వహుతః ఋచస్సామాని జజ్ఞిరే

చాగ్ంశిజజ్ఞిరేతస్మాత్ యజు స్తస్మాదజాయతాతస్మా దశ్వా అజాయన్త యేకేచోభయాదతః గావోహజ జ్ఞిరేతస్మాత్ తస్మాజ్జాతా అజావయః యత్పురుషం వ్యదధుఃకతిధావ్యకల్పయన్.

పదవిభాగము.

తేన। దేవాః। అయజన్త। సాధ్యాః। ఋషయః। చ। ఎ। తస్మాత్। యజ్ఞాత్। సర్వహుతః। సంభృతం। పృషదాజ్యం। పశూన్। తాన్। చక్రే। వాయవ్యాన్। అరణ్యాన్। గ్రామ్యాః। చ। యే। తస్మాత్। యజ్ఞాత్। సర్వహుతః। ఋచః। సామాని। జజ్ఞిరే। ఛందాగ్ంసి। జజ్ఞిరే। తస్మాత్। యజుః। తస్మాత్। అజాయత। తస్మాత్। అశ్వాః। అజాయన్త। యే। కే। చ। ఉభయాత్। అతః। గావః। హ। జజ్ఞిరే। తస్మాత్ జాతాః। అజావయః। యత్। పురుషం। వ్యదధుః। కతిధా। వ్యకల్పయన్।.

అ. యే=యేమనుమయత్వష్ట శిల్పివిశ్వజ్ఞ బ్రహ్మలు। నిత్యాత్=సృష్టియజ్ఞమువల్లనుండి సర్వహుతః=సర్వ ఏతావి ఋతువులుమొదలుగాగల సమస్తమును యొ జుర్వేదహూత=హోమమును। అయజన్త=చేసిరో। తస్మాత్=వారిమనుమయత్వష్టశిల్పిదైవజ్ఞ బ్రహ్మలవల్లనుండి ఋచః=ఋగ్వేదము మొదలుగాగల। యజుః=యజుర్వేదము సామాని=సామాథర్వప్రణవమ్ముల నెడియిదు వేదములు। ఛందాగ్ంసి। గాయత్రి। త్రిష్టుప్ జగతి। అనుష్టుప్। పంక్తి। అనుఅయిదుఛందస్సులు। వా తలచియ్యాన్ ప్రాణోపానవ్యానోదానసమానసప్రా ఋషన

ణములనే ఏడువాయువులు జజ్ఞిరే= ప్రకాశించినవా
యును యే=యేవిః నుఋషయః త్వష్టశిల్పిదైవజ్ఞబ్రహ్మలును స
ర్వహుతః—సర్వ-మహత్తత్త్వాదిబులుకలమిలుమొ
దలుగాగలసమస్తము యొక్క-హుతః-హోమమున।
చక్రే-చేశిరో। తస్మాద్యజ్ఞాత్-ఆయజ్ఞమువల్లనుండి। తే
న-విరాట్పురుషుడగు ఆత్వష్టప్రజాపతిచేత। ఋషయః-
మరీచిఅత్రిఆంగిరసపులస్త్య పులహాపౌలస్త్యకశ్యపద
క్షుకగుగుః అనువప్రబ్రహ్మలు। సాధ్యాః-కిన్నెర కిం
పురుషసిద్ధ సాధ్యాది। దేవాః-త్రయస్త్రింశత్కోటిదేవ
తులు అజాయత-ప్రాదుర్భవించబడిరి॥ యజుర్వేదే॥
యో దేవానాంనామధాః-యత్వష్టప్రజాపతి దేవతుల
యొక్క నామములను ధరించుచుండెనో ఆత్వష్టప్రజా
పతిచేతముప్పై మూడుకోట్లదేవతులు సృజించబడిరని
భావము॥ తస్మాత్-ఆవిరాట్పురుషుడగుత్వష్టప్రజాప
తివల్లనుండి। పృషదాజ్యం। పృషత్-పాలు। ఆజ్యం-నె
య్యి। సంభృతం-సంపాదించుటనుగూర్చి। పశూన్-ప
శువులనున్ను। అరణ్యాన్=అరణ్యములనన్ను। గ్రా
మ్యాః-గ్రామములనున్ను। జాతాః=కలుగచేసెను॥
తస్మాత్-ఆవిరాట్పురుషుడగు త్వష్టప్రజాపతివల్లనుం
డి। గావః-గోవులున్ను। అశ్వాః-గుఱ్ఱములున్ను। అ
జావయః। అజా-మేకలున్ను। అవయః-గొఱ్ఱెలు
న్ను। తాన్-దేవతలు మొదలుగాగల తిర్యగ్మానవాది
సమస్తజంతువులున్ను। జాతాః-పుట్టెను। యే-యేరూ
పములు భిన్నములుగా। అజాయన్త-పుట్టినవో। కేచ-
...పములన్నియు। ఉభయాదతః-స్త్రీపురుష ద్వంద్వ

ములుగా। జజ్ఞిరే-ప్రకాశించినవాయును॥ యజుర్వేదే॥ త్వష్టాహావై పశూనాంమిథునానాగ్ంరూపకృద్రూపమేవ పశుషుదదాతి॥ త్వష్టప్రజాపతిఅద్యేవే దేవతిర్యగ్మానవాదిపశువులయొక్క స్త్రీపురుషద్వంద్వములయొక్క రూపములను చేసి త్వష్టప్రజాపతి ఆరూపములనద్యేవేతరిగియిచ్చుచున్నాడనిభావము॥ యత్-సగుణస్వరూపుడగు యేవిశ్వకర్మ। కతిధా-అనేకభిన్నములుగా। వ్యకల్పయన్-సంకల్పించెనో।సః-ఆసగుణస్వరూపుడైనవిశ్వకర్మ। పురుషం-త్వష్టప్రజాపతిని విరాట్పురుషునిగాను॥యజుర్వేదే॥ త్వష్టారూపాణామధిపతిరితి। త్వష్ట-సకలరూపములకుఅధిపతిగావున ఈలాగునవేదమునందుచెప్పుటవల్లనుండి। ప్రజానాంపతిః। ప్రజాపతిః-ప్రజలకుప్రభువుగనుక త్వష్టప్రజాపతిఅని అర్థము॥ వ్యదధుః-ఆప్రజాపతినిపుట్టించినవాడై। జజ్ఞిరే-సగుణస్వరూపుడైనవిశ్వకర్మ ప్రకాశించినవాడాయెను॥

తాత్పర్యము॥ యే మనుమయత్వష్టశిల్పివిశ్వజ్ఞబ్రహ్మలుసృష్టియజ్ఞమువల్లనుండిమహాతత్వాదిఋతుకాలములు మొదలుగాగల సమస్తమును హోమమును చేయుచుండిరో ఆమనుమయత్వష్టశిల్పివిశ్వజ్ఞబ్రహ్మలవల్లనుండి ఋగ్యజుస్సామాథర్వణప్రణవములనెడి అయిదువేదములున్ను గాయత్రీ త్రిష్టుప్ జగతి అనుష్టుప్ పఙ్క్తిఅనుఅయిదుఛందస్సులున్ను ప్రాణాపానవ్యానోదానసమానసప్రాణములనె పంచప్రాణవాయువులున్ను ప్రకాశించెను॥ యేమనుమయత్వష్టశిల్పివిశ్వజ్ఞ పురుషబ్రహ్మలు వసన్తాది ఋతుకాలములు మొదలుగాగల

సమస్తమును హోమమును చేసికో ఆయజ్ఞమువల్లనుం
డివిరాట్పురుషుడగు త్వష్టప్రజాపతిచేత సాధ్యులుమొ
దలుగాగలను పైమూడుకోట్లదేవతలున్ను కశ్యప
అత్రి ఆంగీరస పులస్త్య పులహ పౌలస్త్య దక్షక వగీ
చ్యాని బ్రహ్మఋషులున్ను సృష్టించబడిరి॥ ఆత్వష్టప్ర
జాపతిచేతభోగ్యపదార్థములగు పాలు, నెయ్యి సం
పాదించుటకొరకు పశువులను అరణ్యములను గ్రామ
ములనున్ను సృజించబడెను॥ ఆత్వష్టప్రజాపతివల్లనుం
డి గుర్రములున్ను గోవులున్ను మేకలున్ను గొర్రెలు
న్ను సృజించబడెను॥ విశ్వమునకుకర్మస్వరూపమగుస
గుణమునందు సంకల్పమైనవిశ్వమును అనేకభిన్నరూ
పములుగా స్త్రీపురుషద్వంద్వములను ప్రతిఫలింపచేసి
నత్వష్టప్రజాపతిని ప్రపంచమునకు విరాట్పురుషునిగా
ప్రాదుర్భవింపచేసి తానుఆప్రపంచప్రాణులయందు
ప్రాణస్వరూపేణ ప్రకాశించినవాడాయనని తాత్ప
ర్యము॥

మూలము॥ ముఖంకిమస్యకౌబాహూ। కావూరూ
పాదావుచ్యేతే। బ్రాహ్మణోస్యముఖమాసీత్। బాహూ
రాజన్యఃకృతః। ఊరూతదస్యయద్వైశ్యః। పద్భ్యాగ్ం
శూద్రోఅజాయత। చంద్రమామనసోజాతః చక్షో
స్సూర్యోఅజాయత। ముఖాదింద్రశ్చాగ్నిశ్చ ప్రాణా
ద్వాయురజాయత। నాభ్యాఆసీదన్తరిక్షం। శీర్ష్ణోద్యౌ
స్సమవర్తత। పద్భ్యాంభూమిర్దిశశ్శ్రోత్రాత్। తథా
లోకాగ్ంఅకల్పయన్॥

పదవిభాగము॥ ముఖం। కిం। అస్య। కౌ। బాహూ

కా। ఊరూ। పాదా। ఉచ్యేతే। బ్రాహ్మణః। అస్య। ముఖం। ఆసీత్। బాహూ। రాజన్యః। కృతః। ఊరూ। తత్।అస్య।యత్। వైశ్యః। పద్భ్యాం। శూద్రః। అజాయత చంద్రమాః। మనసః।జాతః।చక్షోః।సూర్యః।అజాయత। ముఖాత్।ఇంద్రః।చ। అగ్నిః।చ। ప్రాణాత్।వాయుః। అజాయత। నాభ్యాః। ఆసీత్। అంతరిక్షం। శీర్ష్ణః। ద్యౌః। సమవర్తత। పద్భ్యాం। భూమిః।దిశః। శ్రోత్రాత్। తథా। లోకాన్। అకల్పయన్॥

అర్థము—అస్య-యీవిశ్వముకుకర్మస్వరూపుడగున గుణబ్రహ్మకు। ముఖం-ముఖములు।కిం-యేవి।బాహూ-భుజములు।కౌ-యేవి।ఊరూ- ఊర్వులు। కౌ-యేవి।ముఖబాహూరుపాదములు ఏవి-యేవి। అను ప్రశ్నా।భవిష్యత్కాలమయినదికావున యీభూతభవిష్యద్వర్తమానధర్మములను తెలియచేయుచున్న వేదములువిశ్వమునకుకర్మస్వరూపములుగనక- అట్టివిశ్వకర్మకుదిక్కులేముఖములు। ఆకాశముశిరస్సు- రుద్రుడు।హృదయము- విష్ణు। భుజములు- ప్రజాపతి। ఊర్వులు। భూమే- పాదములు। ఇంద్రాగ్నిసూర్యచంద్రులే- అవయవములు। యీవిధముగా- ఉచ్యతే।వేదములయందుచెప్పుచున్న। దిశః- ప్రాగాదిఊర్ధ్వపర్యంతమయిన అయిదుదిక్కులు। ముఖం- ముఖములుగా। ఆసీత్- ఆయను తస్మాత్- ఆముఖమువల్లనుండి। ఇంద్రః-ఇంద్రుడున్ను అగ్నిః- అగ్నిహోత్రుడున్ను। మనసః- మనస్సువల్లను

పఠ

గః।చంద్రమాః-చంద్రుడున్ను। చక్షోః- నేత్రములవల్ల

తల

నుండి।సూర్యః- సూర్యుడున్ను। ప్రాణాత్-ప్రాణము.

రుషస్య

వల్లనుండి। వాయుః- ప్రాణవాయువున్ను। నాభ్యాః
నాభివల్లనుండి। అంతరిక్షం- ఆకాశమున్ను। శీర్ష్ణః
శిరస్సువల్లనుండి। ద్యౌః-స్వర్గమున్ను। పద్భ్యాం-పా
దములవల్లనుండి। భూమిః- భూమియున్ను। శ్రోత్రాత్-
శ్రోత్రములవల్లనుండి। దిశః- దిక్కులున్ను। అజాయ
త-ప్రాదుర్భవించెను। అస్య- యీఅవయవములుగల
విశ్వకర్మయొక్క। ముఖాత్-ప్రాగ్దిఙ్ముఖమువల్లనుం
డి।జాతః- ప్రాదుర్భవించిన। సానగః- సానగఋషి।
బ్రాహ్మణః- బ్రాహ్మణుడు। ఆసీత్- ఆయెను। యజు
ర్వేదే॥ ప్రాచీదిశాంవసన్త ఋతూనామగ్నిర్దేవతా
బ్రహ్మద్రవిణంత్రివృత్స్తోమస్సపంచదశవర్తనిస్త్రియావి
ర్వయఃకృతమయానాంపురోవాతో వాతస్సానగ
ఋషిః॥ అస్య-యీవిశ్వకర్మయొక్క। ముఖాత్-దక్షి
ణదిఙ్ముఖమువల్లనుండి। జాతః- ప్రాదుర్భవించిన। స
నాతనః-సనాతనఋషి। బ్రాహ్మణః- బ్రాహ్మణుడు
ఆసీత్-ఆయెను॥ యజుర్వేదే॥ దక్షిణాదిశాం- గ్రీష్మ
ఋతునామింద్రో దేవతా క్షత్రంద్రవిణంపంచదశస్తో
మస్సప్తదశవర్తనిర్దిత్యవాడ్వయస్త్రేతాయానాం
దక్షిణాద్వాతోవాతస్సనాతనఋషిః॥ అస్య-యీవిశ్వ
కర్మయొక్క। ముఖాత్- పశ్చిమదిఙ్ముఖమువల్లనుండి।
జాతః- ప్రాదుర్భవించిన। అహభువనః- అహభువన
ఋషి। బ్రాహ్మణః-బ్రాహ్మణుడు।ఆసీత్-ఆయెను।య
జుర్వేదే॥ ప్రతీచీదిశాంవర్షాఋతూనాం విశ్వేదేవా
దేవతావిట్। ద్రవిణగ్ంసప్తదశస్తోమస్సఉ ఏకవిం
శవర్తనిస్త్రివత్సోవయోద్వాపరోయానాంపశ్చాద్వాత

త్తోవాత్తో అహాభువనఋషిః॥

అస్య-యీవిశ్వకర్మయొక్క। ముఖాత్-ఉత్తరదిగ్ముఖమువల్లనుండి। జాతః- ప్రాదుర్భవించిన। ప్రత్నః- ప్రత్నఋషి। బ్రాహ్మణః- బ్రాహ్మణుడు। ఆసీత్-ఆయను॥యజుర్వేదే॥ ఉదీచీదిశాగ్ంశరదృతూనాం మిత్రావరుణౌ దేవతా పుష్టద్రవిణ మేకవిగ్ంశ స్తోమస్సఉత్ర నవవర్తనిస్తుర్యవాడ్వయ ఆస్యం దోయానాముత్తరాద్వాత్తోవాతః ప్రత్నఋషిః॥ అస్య-యీవిశ్వకర్మయొక్క। ముఖాత్- ఊర్ధ్వదిగ్ముఖమువల్లనుండి। జాతః-ప్రాదుర్భవించిన। సుపర్ణః-సుపర్ణఋషి। బ్రాహ్మణః-బ్రాహ్మణుడు। ఆసీత్-ఆయను॥యజుర్వేదే॥ ఊర్ధ్వాదిశాగ్ం హేమంతశిశిరాఋతూనాంబృహస్పతిర్దేవతావర్చో ద్రవిణంత్రిణవస్తోమస్సఉత్ర యత్రిగ్ంశవర్తనిఃత్వష్టవాడ్వయోభిభూరయానాం। విష్వగ్వాత్తోవాతస్సుపర్ణఋషిః॥ అయోనిసంభవులయినయీసానగ। సనాతన। అహాభువన- ప్రత్న- సుపర్ణః॥ అనేపంచబ్రహ్మఋషులు॥ అస్య- యీప్రపంచమునకు। సృష్టి- స్థితి। లయము- తిరోధానము। అనుగ్రహములనేకర్మస్వరూపులనిభావము॥ శిల్పశాస్త్రే॥ బ్రహ్మణోవదనాజ్జాతో బ్రాహ్మణఃపరికీర్తితః-బ్రహ్మణో తేజసాశ్చైవబ్రహ్మణో బ్రహ్మకర్మణా॥ బ్రహ్మవంశో బ్రాహ్మణశ్చ- నాన్యధాబ్రాహ్మణోభవేత్॥ బ్రహ్మముఖోత్పన్నులు బ్రాహ్మణులు। ఆబ్రహ్మవంశ్యులుబ్రాహ్మణులుగాని అన్యులుబ్రాహ్మణులు కానేరని తాత్పర్యము॥ అస్య- యీవిశ్వకర్మయొక్క।

పవి
తల
రుష

బాహూ-భుజములవల్లనుండి। రాజన్యః- రాజులు।కృతః-ప్రాదుర్భవించిరి। అస్య- యీవిశ్వకర్మయొక్క। ఊరూ-తొడలవల్లనుండి। వైశ్యః- వైశ్యులు। కృతః- ప్రాదుర్భవించిరి। అస్య- యీవిశ్వకర్మయొక్క। ద్భ్యాం-పాదములవల్లనుండి। శూద్రః- శూద్రులు। అజాయత-ప్రాదుర్భవించిరి।తథా-ఆవిధముగా। యత్ మేవిశ్వకర్మా। లోకాన్- సమస్తలోకములను। అకల్పయన్-సంకల్పించబడెనో। తత్- ఆలోకములయందంతా విశ్వకర్మా।సమవర్తతా। సమానముగా ప్రవర్తించుచుండెను॥

తాత్పర్యము.

జగద్వ్యాపకుడైనవిశ్వకర్మపృథివిఆకాశముదిక్కులుఇంద్రాగ్నిసూర్యచంద్రులు మొదలుగాగలలోకములనుసంకల్పించి సంకల్పించినఆసమస్తలోకములయందుతానుప్రణవస్వరూపేణసమానముగా ప్రవర్తించుచున్నట్టి పరమాత్మస్వరూపుడగు విశ్వకర్మకు ముఖంబాహూరు పాదములుఏవియేవిఅను నీప్రశ్నభవిష్యత్కాలముకావున భూతభవిష్యద్వర్తమానములను తెలియచేయుచున్న వేదస్వరూపములగు మనుమయత్వష్టశిల్పిదైవజ్ఞబ్రహ్మలు ఆవిశ్వకర్మయొక్క శిరస్సు ఆకాశము, భుజములు, విష్ణు,హృదయము, రుద్రుడు తొడలు,ప్రజాపతి, పాదములు, భూమి, ఇంద్రాగ్ని సూర్యచంద్రులు, అవయవములుఅనిచెప్పి ఆఅవయవములలోముఖబాహూరూ పాదములవల్లనుండి బ్రాహ్మణ,క్షత్రియ, వైశ్య,శూద్రులు; అనునాలుగువర్ణ

ముఖము ప్రాదుర్భవించినవి అని చెప్పిరి కర్మస్వరూపుడ
యినసగుణుడు విశ్వవ్యాపకుడు కావున ఆవిశ్వకర్మ
చే సంకల్పించబడిన సమస్తలోకములు వృద్ధిపొందు
టకుగృహాలయ ఉదకుంభ వేదికా యజ్ఞ పాత్రమాం
గల్యాది సృష్టికర్మలకాద్యులైన బ్రహ్మముఖోత్ప
న్నులేబ్రాహ్మణులు లోకములయొక్కదుష్టనిగ్రహశి
ష్టపరిపాలన చేయుభుజోత్పన్నులే రాజులు॥ లోక
ములకుపరిమాణములయిన క్రయవిక్రయములు చే
యుఊరూత్పన్నులె వైశ్యులు॥ లోకములయొక్కస
స్యాధారములయిన కృషిగోరక్షణచేయు పాదోత్ప
న్నులెశూద్రులు॥ కావునబ్రహ్మవంశజులయినబ్రాహ్మ
ణులుగాక తక్కినక్షత్రియవైశ్యశూద్రులలో నేపురు
షుడయినను జ్ఞానముచేకర్మతత్వమును తెలుసుకున్నబ్ర
హ్మజ్ఞాని బ్రహ్మవేత్తగాని బ్రాహ్మణుడు కానేరడు
అనితాత్పర్యము॥ (మూలమ్.)

వేదాహమేతంపురుషంమహాన్తం ఆదిత్యవర్ణంత
మసస్తుపారే సర్వాణిరూపాణివిచిత్యధీరః నామాని
కృత్వాభివదన్యదాస్తే ధాతాపురస్తాద్యముదాజహా
రశక్రః ప్రవిద్వాన్ ప్రదిశశ్చతస్రః తమేవంవిద్వా
నమృతఇహభవతి నాన్యఃపంథాఅయనాయ విద్యతె
యజ్ఞేనయజ్ఞమయజంతదేవాః తానిధర్మాణి ప్రథ
మాన్యాసన్ తేహనాకంమహిమానస్సచంతె యత్ర
ర్వేసాధ్యాస్సంతిదేవాః॥

పదవిభాగము.

వేద। అహం। ఏతం। పురుషం। మహాన్తం। ఆదిత్యవ

ర్ణం।తమసః। తు।పారే। సర్వాణి। భూతాని। విచిత్య। ధీరః। నామాని।కృత్వా। అభివదన్। యత్। ఆస్తే। ధాతా। పురస్తాత్। యం। ఉదాజహార। శక్రః।ప్రవిద్వాన్।ప్రదిశః। చతస్రః। తం। ఏవం। విద్వాన్। అమృతః। ఇహ। భవతి। అన్యః। పంథాః। అయనాయ। విద్యతే। యజ్ఞేన। యజ్ఞం। అయజంత। దేవాః। తాని।ధర్మాణి। ప్రథమాని। ఆసన్। తే। ఇహ॥ నాకం। మహిమానః॥ సచంతే। యత్ర।పూర్వే। సాధ్యాః। సంతి। దేవాః॥

అర్థము॥ ధీరః-మహాత్మస్వరూపుడైన। యత్-యేవిశ్వకర్మ। సర్వాణి-సమస్తమున్నయిన। రూపాణి-స్థావరజంగమాదిరూపములను।విచింత్యా-అనేకచిత్రములుగాసృజించి। నామాని-నామములను।కృత్వా-చేసినవాడై। అభివదన్-స్థూలసూక్ష్మములయందంతట వ్యాపించి। ఆస్తే-వుండెను॥ తత్-ఆసగుణస్వరూపుడగు। పురుషం-విశ్వకర్మను। మహాంతం-అత్యధికముగా ఆదిత్యవర్ణం-సూర్యప్రకాశమానమువలెనే। అహం-నేను। వేదా-తెలుసుకొనుచున్నాను॥ ధాతా-ప్రపంచోత్పత్తికారణుడైనట్టివిశ్వకర్మ। తమసస్తుపారే-అజ్ఞానకారముకుఅవల। వర్తతే-ప్రకాశించుచున్న। యం,యేవిశ్వకర్మనుగూర్చి। శక్రః-దేవేంద్రుడు। ఉదాజహార-నేను తెలుసుకొనుచున్నానని పలికెనో।యేవం యీవిధముగాపలికిన। తం-ఆవిశ్వకర్మను। చతుస్రః-నాలుగుఅయిన। ప్రదిశః-దిక్కులయందున్న। దేవాః-దేవతలు। విద్వాన్-తెలుసుకొన్నవారై। ఇహ-యీ

జన్మయందు। అమృతాః-చిరకాలజీవులు। భవతి-అవుతున్నారు॥ దేవాః-చిరకాలజీవులయిన। ఇంద్రాదిదేవతులు। మహిమానః। ఆభగవంతునిమహిమవల్లనుండి। నాకం-స్వర్గమును।సచంతే పొందుచూవున్నారు పూర్వే-దేవతలకంటెప్రాచీనులయిన। తే-ఆమనుమయత్వష్టశిల్పివిశ్వజ్ఞబ్రహ్మసంబంధులయినబ్రాహ్మణులు। యజ్ఞేన-జ్యోతిష్టోమాద్యజ్ఞములచేత। యజ్ఞస్వరూపుడయినవిశ్వకర్మను। అయజంత-పూజించి।ఇహ-యీజన్మయందు। పతిం-యీవిశ్వమునకు కర్మస్వరూపుడైనభగవంతుని। పురస్తాత్-ముందుగా। సచంతే-ఐక్యమునుపొందుచున్నారు॥ విద్యారణ్యోవాచ॥ దేవతానామగ్రేసరత్వేన। ప్రథమాహవిర్దానాన్యపదధాతి। విశ్వకర్మసమస్తదేవతులకు అగ్రేసరుడగుటచేతపురోడాశాదిహవిస్సులనుసమర్పించితిరిగిఆవిశ్వకర్మయందైక్యమవుతున్నారనిభావము॥ అయనాయ, మోక్షముకొరకు। అన్యః-మరివకటైయైన పంథాః-మార్గము। నవిద్యతే-లేదు। సాధ్యాః-ప్రపంచసాధనములగు ధర్మాణి-ఆసృష్టిస్థితిలయతిరోభావానుగ్రహమనేకర్మలు। యత్ర-యేప్రపంచమందు। సంతి-కలవో। తత్ర-ఆప్రపంచమందు। ప్రథమాః-ముఖ్యులై। అసన్-అయెను।

తాత్పర్యము॥ మహాతత్త్వస్వరూపుడైన యేవిశ్వకర్మా। అనంతరూపనామములనుసంకల్పించి తాను సంకల్పించినరూపములయందంతటా ప్రణవరూపేణ వ్యాపించినవాడాయనో।ఆసగుణస్వరూపుడగుఆవిశ్వ

కర్మను। మిక్కిలి సూర్యప్రకాశమానమైన తేజస్సునువ లెనే। నేను తెలుసుకొనుచున్నాను। ప్రపంచోత్పత్తికా రణుడయినవిశ్వకర్మా। అంధకారముయొక్క ఆవలపూ ర్ణప్రకాశమానుడై ప్రవర్తించుచుండెను। యం। అం ధకారమునకుఆవలప్రవర్తించుచున్న ఏవిశ్వకర్మనుకూ ర్చి దేవేంద్రుడు నేను తెల్సు కొనుచున్నాను అనిపలికె నో ఆవిశ్వకర్మను చతుర్దిక్కులలోపల వున్నముప్పై మూడుకోట్ల దేవతలు తెలుసుకొన్నవారై యీ జన్మ యందే చిరకాలజీవులు అవుతూ వున్నారు చిరకాలజీ వులయినఆఇంద్రాది దేవతులు ఆజగద్రక్షకునియొక్క మహిమవలన స్వర్గమునుపొందినవారలుఅయిరి॥ ఆ దేవతులకంటె ముందు పూర్వులయినమనుమయ త్వష్టశిల్పివిశ్వజ్ఞబ్రహ్మసంబంధులయిన సానగ, సనా తన, అహభువన, ప్రత్న, సుపర్ణ, బ్రహ్మ,ఋషిగో త్రజులగుబ్రాహ్మణులుజ్యోతిష్టోమాతిరాత్రాప్తోర్యా సాంతపన వాజపేయాద్యజ్ఞముల చేత యజ్ఞస్వరూపు డగువిశ్వకర్మనుపూజించి యీజన్మయందె ముందుగా విశ్వమునకుకర్మస్వరూపుడైన భగవంతునియందైక్య మునుపొందుచున్నారు॥ విశ్వమునుసృజించి పోషించు చున్నవిశ్వకర్మస్వరూపుడగునట్టి భగవంతునిపూజిం చుటకంటె మోక్షమునకు వేరె మరివక మార్గము లేదని తాత్పర్యము॥

మూలమ్॥ అద్భ్యస్సంభూతఃపృథివ్యై రసాచ్చ। వి శ్వకర్మణస్సమవర్తతాధి। తస్యత్వష్టావిదధ ద్రూప మేతి। తత్పురుషస్య విశ్వమాజానమగ్రే। వేదాహమే

తంపురుషంమహాన్తం। ఆదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తాత్।త మేవంవిద్వానమృతఇహభవతి। నాన్యఃపంథావిద్యతే అ యనాయ।ప్రజాపతిశ్చరతిగర్భేఅంతః। అజాయమా నోబహుధావిజాయతే॥

పదవిభాగము॥ అద్భ్యః। సంభూతః। పృథివ్యై। రసాత్। చ। విశ్వకర్మణః। సమవర్తత। అధి। తస్య। త్వష్టా। విదధత్। రూపం। ఏతి। తత్। పురుషస్య। వి శ్వం। అజానం। అగ్రె। వేద। అహం। ఏతం। పురుషం। మహాన్తం। ఆదిత్యవర్ణం। తమసః। పరస్తాత్। తం। ఏ వం॥ విద్వాన్। అమృతః। ఇహ। భవతి। న। అన్యః। పంథాః। విద్యతె। అయనాయ। ప్రజాపతిః। చరతి। గర్భే। అంతః। అజాయమానః।బహుధా। విజాయతె॥

అర్థము॥ అద్భ్యః=ఉదకములవల్లనుండి। పృథివి= భూమి। సంభూతః=పుట్టెను। తైత్తిరీయే॥ఆకాశస్సం భూతః। ఆకాశాద్వాయుః। వాయోరగ్నిః। అగ్నేరాపః। అద్భ్యఃపృథివీతి। ఆకాశమునుండివాయువు,వాయు వునుండిఅగ్ని, అగ్నివల్లనుండిఉదకము, ఉదకమువల్ల నుండిభూమి పుట్టినవనిభావము॥ ఆకాశంఅనుశబ్దము నకు పుత్తరపదమైనసంభూతఃఅనువాక్యము ఆపఃఅను శబ్దమునకుపరమందుచెప్పడమువల్లనుండి భూతః-గతో మైనఆకాశము, వాయువు, అగ్ని, యీమూడుభూ తములకు।సం।అనెవుపసర్గఅధ్యాహారమగుటచేత పృథివ్యైః। పృథివ్యాది పంచభూతములు। సంభూతః- పుట్టినవనిఅర్థము॥ కావునదైవజ్ఞస్మృతౌ॥ భూతాన్యా కైతికాన్యాచ।భూతావిశ్వాస్యతెసుతాః। తానియాన

యనంపూర్వం। త్రైస్స్వృతో విశ్వకర్మణః॥ ఆపరమా
త్మా ఆపంచభూతములచేత విశ్వకర్మణః అని చెప్పబ
డుతూవున్నాడు॥పాణినిసూత్రే॥విశ్వంకర్మణామిత్యేక
దేశసమాసే నైవకర్మశబ్దశక్తిస్స్వభావాత్తస్య కర్మసు
బహుత్వస్థితమపి ఇత్యకారాన్తః పుంలింగైకవచనా
ర్థమేవ ప్రసిద్ధం॥ విశ్వముకర్మలోపలది కావునఏకదే
శసమాసముచేత కర్మశబ్దముయొక్క స్వభావ సామ
ర్థ్యమువల్లనుండి ఆకర్మశబ్దమునకు బహుత్వమువుండి
నప్పటికి విశ్వకర్మణః అని అకారాన్తఃపుంలింగైకవ
చనముప్రసిద్ధము కావున ఆపరమాత్మావిశ్వకర్మణః।
అనే నామముచేత రసాచ్ఛద్రవపదార్థమగుక్షీరమం
దున్నఘృతమువలెనే భూతములయందుఅధిసమవర్త
తా-మిక్కిలిప్రకాశించినవాడాయను। త్వష్టా-తృతీయ
పుత్రుడైన త్వష్టప్రజాపతి॥ యజుర్వేదే॥ త్రివచ్ఛ్వ
యోద్వాపరో యానాంపశ్చాద్వాతోవాతో అహ
భువనఋషిః। విద్యారణ్యోవాచ॥ ఏతశ్చ్ఛ్రతివచనేన
వచ్ఛశబ్దాభః ఏవపుత్రరిత్యర్థః। త్రయోవచ్ఛః య
స్యసఃత్రివచ్ఛః। అత్రచాత్రిహ్మాణోస్య ముఖమాసీదిత్యు
క్తప్రమాణేనప్రతీచిముఖోత్పన్నస్యఅహభువనబ్రహ్మా
యుషెఃవయోఏవసాధరావషరిత్యర్థః। ద్వా। అప
రః। ద్వాపరః। తేషాంఅయానాంసాధరావషాణాం
వయోరూపేణ ప్రజాసృష్టేచ్ఛమానస్సక్। త్వష్టబ్ర
హ్మఖ్యేనప్రాదుర్భూతత్వాత్॥ త్వష్టప్రజాపతి మూ
డవకొమారుడుఅనిఅర్థము। యేత్వష్టప్రజాపతి పరబ్ర
హ్మకు మూడవకుమారుడో ఆకొమారుడు త్రివచ్ఛః।

అని చెప్పబడుతూవున్నాడు॥ యిచ్చట బ్రహ్మఋషులు
బ్రహ్మముఖమందుపుట్టినారనే ప్రమాణముచేత సాన
క సనాతన అనే బ్రహ్మఋషులయొక్క అనంతరముప
శ్చిమదిఙ్ముఖమునందుదయించిన అహాభువన బ్రహ్మఋ
షియొక్క రూపము పదునైనిమిదిమాసములవయోరూ
పము అనిఅర్థము కావున ఆవయోరూపముతో స్థావర
జంగమాదిసమస్త ప్రజలను సృష్టించవలెననే ఇచ్ఛకలి
వాడవుచుంచున్న త్వష్ట బ్రహ్మ అనే నామముచేత ప్రా
దుర్భవించడమువల్లనుండి। తస్య-ఆసగుణస్వరూపుడ
యినవిశ్వకర్మయొక్క। రూపం-చరాచర సహితమైన
చతుర్దశభువనరూపమును। విదధత్-పొందెను। తత్పు
రుషస్య-ఆత్వష్ట ప్రజాపతిఅనే విరాట్పురుషునికి। అగ్ర-
సృష్ట్యాదియందు। విశ్వం-దేవతిర్యఙ్మానవాదిసమస్త జ
గత్తు। అజానం-పుట్టెను। ఏతం-యీసగుణస్వరూపమై
న। పురుషం-విరాట్పురుషుడగుత్వష్ట ప్రజాపతిని। మహా
న్తం-అత్యధికముగా। ఆదిత్యవర్ణం-సూర్య ప్రకాశమా
నమైన తేజస్సువలెనే। అహం నేను। వేదా-తెలుసు
కుంటూవున్నాను। ఏతిచ-ప్రపంచమును పొందుచున్న
త్వష్ట ప్రజాపతి। తమసః-చీకటియొక్క। పరస్తాత్-ఆవ
లి। వర్తతే-పూర్ణవెన్నెలవలెనే ప్రకాశించుచున్నా
డు। తం-ఆత్వష్ట ప్రజాపతిని। ఏవం-ఈప్రకారముగా।
విద్వాన్-తెలుసుకొనినపురుషుడు। ఇహ-ఈజన్మయం
దే। అమృతః-మరణములేనివాడై। భవతి-అవుతూ వు
న్నాడు। అయనాయ-మోక్షముకొరకు। అన్యః-మరివ
కటిఅయిన। పంథాః। మార్గము। నవిద్యతే-లేదు। క

క్షే-ప్రపంచమునందు।అంతః-లోపల।ప్రజాపతిః-త్వష్ట ప్రజాపతి।చరతి-చలించుచున్నవాడవుచున్నాడు। అజాయమానః-అయోనిసంభవుఁడైనవాఁడై। బహుధా-అనేకభిన్నములుగా స్త్రీపురుషరూపములను।విజాయతే-పుట్టించెను॥

తాత్పర్యము॥ జగద్వ్యాపకుఁడైన విశ్వకర్మ వల్లనుండి ఆకాశముపుట్టినదనియు ఆకాశమువల్లనుండివాయువు, అగ్ని, ఉదకము, భూమి, యీనాలుగుభూతములుపుట్టినవిఅనియు, విశ్వరూపుఁడు మొదలుగాగలబ్రహ్మఋషులు చెప్పుతూవున్నారు॥ యిచ్చట వుదకమువల్లనుండిభూమి పుట్టినదనిచెప్పడమువలన యీరెండుభూతములచేత ప్రపంచసృష్టి కానేరదు కావునసంభూతః అనుధాయివల్లనుండి అయిదుభూతములుపుట్టుచున్నవిఅని యెటుల చెప్పబడుచున్నారో అటువలెనే పంచభూతములతో కూడుకున్న ప్రపంచమే దేహముగాగలవిశ్వకర్మయొక్క పశ్చిమముఖమునందుదయించిన తృతీయపుత్రుండైన అహభువనబ్రహ్మఋషి పితృరూపమైనప్రపంచమే దేహముగాగలవిరాడ్రూపుఁడై ప్రజలనుసృష్టించవలెననే ఇచ్ఛకలవాఁడుఅవుచున్నాడు త్వష్ట ప్రజాపతినామముచే ప్రకాశించినవాఁడాయెను॥ ఆ త్వష్టప్రజాపతి స్త్రీపురుషద్వంద్వములుగా అనేకభిన్నరూపములతో దేవ మానవ తిర్యగాది చరాచరమును పుట్టించినవాఁడాయెను॥ కర్మలోపల విశ్వమెటుల చలించుచున్నదో విశ్వమనే గర్భమునందటుల చెలించుచున్న విశ్వకర్మస్వరూపుఁడగు త్వష్టప్రజాపతిని జ్ఞా

నాంధకారముయొక్క ఆవలమిక్కిలి ప్రకాశించుచున్న బ్రహ్మ తేజస్సునువలెనే సృజించినసమస్తప్రజలలోనే పురుషుడు నేనుతెలుసుకొనుచున్నాను అనే ఆపురుషుడుయీజన్మయందె నాశరహితమైన మోక్షప్రాప్తుడౌతూవున్నాడు॥ అట్టిమోక్షముకొరకు ప్రపంచప్రజలు జన్మయొక్క కర్మను తెలుసుకొనుటకంటె వేరేవిధమైన మార్గములేదనితాత్పర్యము॥

మూలమ్॥ తస్యధీరాఃపరిజానంతియోనిం। మరీచీనాం పదమిచ్ఛంతివేధసః। యోదెవెభ్యఆతపతి। యోదేవానాంపురోహితః।పూర్వోయోదేవెభ్యోజాతః।నమోరుచాయబ్రాహ్మయె। బుచంబ్రాహ్మంజనయంతః। దేవాఅగ్రేతదబ్రువన్। యస్త్వైవంబ్రాహ్మణోవిద్వాన్। తస్యదేవా అసన్వశె। హ్రీశ్చతెలక్ష్మీశ్చపత్న్యౌ। అహొరాత్రెపార్శ్వె నక్షత్రాణిరూపం। అశ్వినౌవ్యాప్తం। ఇష్టంమనిషాణ। అముంమణిషాణ। సర్వంమణిషాణ॥

పదవిభాగము॥ తస్య। ధీరాః। పరిజానంతి। యోనిం। మరీచీనాం। పదం। ఇచ్ఛంతి। వేధసః। యః। దెవెభ్యః। ఆతపతి। యః। దేవానాం। పురోహితః। పూర్వః। యః। దేవెభ్యః। జాతః। నమః। బుచాయ। బ్రహ్మయె।బుచం। బ్రాహ్మ్యం। జనయంతః। దేవాః। అగ్రె। తత్। అబ్రువన్। యః। తు। ఏవం। బ్రాహ్మణః విద్వాన్। తస్య। దేవాః।అసన్। వశె। హ్రీః। చ। లక్ష్మీః। చ। పత్న్యౌ। అహొరాత్రె। పార్శ్వె। నక్షత్రాణి। రూపం। అశ్వినౌ। వ్యాప్తం।ఇష్టం। మణిషాణ

అముం। మణిషాణ। సర్వం। మణిషాణ॥

అర్థము॥ యః। యేత్వష్ట్రప్రజాపతి। యోనింజగత్కారణమును। ఇచ్ఛంతి। సంకల్పించినవాడవుచుంఘున్ను। దేవేభ్యః। గరుడగంధర్వాదిదేవతులకొఱకు(పూర్వః। పూర్వము। మరీచీనాం। మరీచి(అత్రి అంగీరసుడు మొదలుగాగల। వేధసః। బ్రహ్మలను। పదం। జగదభివృద్ధిమార్గమునుగూర్చి। జనయంతః। పుట్టించినవాడాయనో। యః। యెత్వష్ట్రప్రజాపతి। దేవేభ్యః। త్రయత్రింశత్కోటిదేవతులకొరకు। అతపతి। ప్రపంచప్రాణులయందంతటాప్రణవస్వరూపేణవ్యాపించుచున్న।ఆపరమాత్మడై।అబ్రువన్।విశ్వమునకుకర్మస్వరూపుడనిచెప్పెనో। యః। యేత్వష్ట్రప్రజాపతి।తస్య।ఆవిశ్వకర్మకు। పూర్వః। సృష్ట్యాదియందు।జాతః। ప్రాదుర్భపుడయి। దేవానాం। స్వర్గ మర్త్యపాతాళములనే మూడులోకములయందున్నముప్పైమూడుకోట్లదేవతలకు। పురోహితః। ఆచార్యస్వరూపుడయి। అసత్। ఆయనోబుచం।చైతన్యస్వరూపుడయిన।ఆత్వష్ట్రప్రజాపతిని। ధీరాః। ధయిర్యవంతులయిన। దేవాః।దేవతులు బ్రాహ్మ్యం। బ్రహ్మస్వరూపునిగాను। పరిజానంతి। తెలుసుకున్నవారలయి। బుచాయ। స్వప్రకాశమానమగు। బ్రహ్మయె। పరబ్రహ్మస్వరూపుడయిన। త్వష్టప్రజాపతికొరకు।నమోస్తు।నమస్కారమును చేస్తినవారలయిరి॥తస్య-ఆవిరాట్స్వరూపుడయిన।త్వష్ట్రప్రజాపతికి। హ్రీః। లజ్జాభిమానినియగుదేవతయున్ను। లక్ష్మీశ్చ। ఐశ్వర్యాభిమానిని. యగుదేవతయున్ను। ప

త్న్యౌ। భార్యలు, అహోరాత్రే। దివారాత్రములు।
పార్శ్వే।కుడియెడమభాగములు।నక్షత్రాణి-భిన్నములు
గాప్రకాశించుచున్న నక్షత్రములు రూపం।శరీరం। ఏ
వం। యీవిధముగాను। విద్వాన్। తెలుసుకున్న। బ్రా
హ్మణః।బ్రాహ్మణుడు।యేతత్।ఏవిరాట్ స్వరూపము
నందు। అసన్వశే। ఐక్యమవుచున్నాడో। తే।ఆసాన
కసనాతనాదిబ్రహ్మఋషిగోత్రజుడయిన।బ్రాహ్మణు
డు। అశ్వినౌ। మనుమయమరీచ్యాదిబ్రహ్మవంశజులయి
నఅశ్వినీదేవతులుమొదలుగాగల। దేవాః।ముప్పైమూ
డుకోట్లదేవతులు। తత్। ఆవిరాట్స్వరూపుడయిన
త్వష్టప్రజాపతినిగూర్చి,యిష్టం। మనోభిష్టములయినధ
ర్మార్థకామమోక్షములను। మణీషాణ। యిషుమా। అ
ముం। యిహాసంబంధమయిన పుత్రమిత్రకళత్రాదుల
న్ను। మనీషాణ।యిషుమా। సర్వం। యిహపరసౌఖ్య
ములయిన।సమస్తమునన్ను।మనీషాణ।యిషుమా।వా
న్యత్తం। యీప్రకారముగాప్రార్థించినవారలయి। న
మః। నమస్కారముచేయుచున్నారనిమంత్రార్థము॥

తాత్పర్యము॥స్థావరజంగమాదిసమస్తప్రాణిహృ
త్కమలములయందుప్రణవస్వరూపేణప్రకాశించుచు
న్న విశ్వకర్మయొక్కముఖకమలమునందుదయించినఆ
హాభువనబ్రహ్మఋషి ప్రజలనుసృష్టించవలెననే ఇచ్ఛ
కలవాడవుకుంచున్న త్వష్టబ్రహ్మ॥ అనే నామము
చేత। ప్రాదుర్భవించి। దేవతులకంటె ముందు। మరీ
చి। అత్రి। అంగీరస। పులస్త్య పులహా। పౌలస్త్య। కశ్య
ప। దక్ష। గుగురు। అనునవబ్రహ్మలనుపుట్టించిన। వె

త్వష్టప్రజాపతి।మనుమయమరీచ్యాది। చతుర్దశబ్రహ్మ వంశజులయిన। ముప్పైమూడుకోట్లదేవతులకు। ఆచార్యస్వరూపుడాయనో। ఆత్వష్టప్రజాపతిని। పరమాత్మస్వరూపునిగా తెలుసుకుని। యేదేవతులునమస్కారము చేయుచుండిరో।సానగసనాతనాదిపంచబ్రహ్మఋషిగోత్రజులయిన బ్రాహ్మణులు। యీవిధముగా తెలుసుకొని। యేపరమాత్మయందైక్యమవుచున్నారో ఆబ్రాహ్మణులు। ఆదేవతులు। యిహపరసౌఖ్యములయ్ని। ధర్మార్థకామమోక్షములనుకలుగచేయుమని ఆవిరాట్స్వరూపుడయిన త్వష్టప్రజాపతిని ప్రార్థించి నవారలయి నమస్కారము చేయుచున్నారని తాత్పర్యము॥ ఓంశాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః॥

ఆచార్యగురుపారంపర్యము.

శ్రీనిర్విశేషచిన్మాత్ర స్వరూపుడైన విశ్వకర్మవల్ల నుండి పృధివ్యప్తేజోవాయు రాకాశములనే అయిదు భూతములు।సానగసనాతనఅహభువనప్రత్నసుపర్ణ అను అయిదుగురుబ్రహ్మఋషులు। ఋగ్యజుస్సామాధర్వణప్రణవములనే అయిదు వేదములు।పుట్టెను। ఆపంచభూతములు। ఆబ్రహ్మఋషిగోత్రములయందు। మనుమయ త్వష్టశిల్పిదైవజ్ఞాఅను పంచబ్రహ్మలు ప్రాదుర్భవించిరి। ఆపంచబ్రహ్మలవల్లనుండి ప్రపంచమని చెప్పబడుచుండిరి। ఆప్రపంచప్రజలుమను సంబంధులగుటవలన మానవులని శాస్త్రతః ప్రమాణము లేర్పడియుండుటవలన అట్టిమనుబ్రహ్మ మానవధర్మ శాస్త్రమున్ను ఆశ్వలాయనసూత్రమున్ను శైవమతమున్ను

మయబ్రహ్మ వాస్తుశాస్త్రమున్ను ఆపస్థంభసూత్రమున్ను వైష్ణవమతమున్ను త్వష్టబ్రహ్మశ్రౌత శాస్త్రమున్ను ద్రాహ్యాయనసూత్రమున్ను అద్వైతమతమున్ను శిల్పబ్రహ్మ శిల్పశాస్త్రమున్ను రౌప్యాయనసూత్రమున్ను ద్వైతమతమున్ను! దైవజ్ఞబ్రహ్మజ్యోతిషశాస్త్రమున్ను కాత్యాయనసూత్రమున్ను సౌరమతమున్ను యీబ్రహ్మఋషులు యీవిధముగా నేర్పరిచినవారలయిరి.

మనుబ్రహ్మవంశజులయినబ్రాహ్మణులకుసానగసగోత్రము- పంచార్షేయము- ఋగ్వేదము- ఋక్శాఖా- ఆశ్వలాయనసూత్రము- మతముశైవము, మయబ్రహ్మవంశజులయిన బ్రాహ్మణులకు సనాతనగోత్రము, త్రయార్షేయము, యాజుర్వేదము, యజుశ్శాఖా,ఆపస్తంభసూత్రము, మతమువైష్ణవము, త్వష్టబ్రహ్మవంశజులయినబ్రాహ్మణులకు అహంభువనసగోత్రము, త్రయార్షేయము, సామవేదము, సామశాఖా ద్రాహ్యాయనసూత్రము, మతముఅద్వైతము, శిల్పబ్రహ్మవంశజులయినబ్రాహ్మణులకు ప్రత్నసగోత్రము, త్రయార్షేయము, అధర్వణవేదము, అధర్వణశాఖా రౌప్యాయనసూత్రము, మతముద్వైతము, దైవజ్ఞ బ్రహ్మవంశజులయినబ్రాహ్మణులకు సుపర్ణసగోత్రము, పంచార్షేయము, ప్రణవవేదము, ప్రణవశాఖా కాత్యాయనసూత్రము, మతముసౌరవము, శైవవైష్ణవాద్వైతద్వైతసౌరమతస్థులయిన యీబ్రహ్మవంశజులగుబ్రాహ్మణులు శ్రౌతసంబంధమైన స్మార్తా

చారపరులయియున్నారు మర్త్యమందున్న సానగ స
నాతనాది బ్రహ్మఋషిగోత్రజులయిన బ్రాహ్మణగణ
ము పదకొండుకోట్లు, పాతాళమందున్న కస్యప,అ
త్రి, ఆంగిరసాది బ్రహ్మసంబంధులయిన బ్రహ్మగణము
పదకొండుకోట్లు, స్వర్గమందున్న మనుమయాది బ్ర
హ్మవంశజులయిన దేవగణము పదకొండుకోట్లు, స్వర్గ
మర్త్య పాతాళములయందున్న 'మూడుపదకొండ్లు
ముప్పైమూడుకోట్ల దేవతులకు' బ్రహ్మత్వసిద్ధికొర
కు గాయత్రీదేవతయున్ను, ఐశ్వర్యవృద్ధికొరకుసావి
త్రీదేవతనున్ను, విద్యావృద్ధికొరకు సరస్వతీదేవతను
గాయత్రీ సావిత్రీ సరస్వతీఅనునీ దేవిత్రయము
ను త్రిపీఠములుగా నేర్పరచి తాను యీదేవతులకు ఆ
చార్యత్వమును చేశెను॥

పురుషసూక్తే॥ యోదేవానాంపురోహితః॥ యే
త్వష్టప్రజాపతి దేవతులకు ఆచార్యస్వరూపుడవుచుం
డెనో॥

యజుర్వేదే॥ విశ్వరూపోవైత్వాష్ట్రః పురోహితో
దేనామాసీత్॥ ఆత్వష్టప్రజాపతి కొమారుడు విశ్వ
రూపుడున్ను॥

అధర్వణే॥ పాత్రతః పురోహితో దేవానాం బృహ
స్పతిః॥ ఆత్వష్టప్రజాపతిమనుమడయినబృహస్పతియు
న్ను॥ ఆంగిరసబ్రహ్మకొమారుడనిఅర్ధము॥ యీము
గ్గురు దేవతులకుఆచార్యత్వముచేశినవారలైరనిఅర్థము

శిల్పశాస్త్రే॥ త్వష్టాకృతాయుగాచార్య స్త్రేతా
యాంగిష్పతిస్మృతః। ద్వాపరేవిశ్వరూపశ్చ ... లో

ధాయనస్మృతః॥ త్వష్టప్రజాపతి కృతయుగమునందున్ను, బృహస్పతి త్రేతాయుగమునందున్ను, విశ్వరూపుడు ద్వాపరమునందున్ను, ఆచార్యత్వమును చేయుచుండగా కొంతకాలమునకు కలియుగము సంప్రాప్తమైనందున సానగ సనాతనాది బ్రహ్మఋషిగోత్రజులయిన బ్రాహ్మణులు కలిధర్మముచేత స్మార్తాచారపతిత్యాగులగుటవలన ఆత్వష్టప్రజాపతి బోధాయనాచార్యస్వరూపముచే బ్రహ్మావర్తమందవతరించిబోధాఅయనంయస్యసఃబోధాయనః। బ్రాహ్మణ్యమును బోధించినవారలయి। తిరిగి। శైవము అద్వైతమతాంతర్భావముగానున్ను, సౌరవము ద్వైతమతాంతర్భావముగానున్ను, విశిష్టాద్వైతము ప్రత్యేకముగానున్ను ఏర్పరచి గాయత్రీపీఠమునకు ద్వైతమతాధ్యక్షులయిన శ్రీ వేంకటాచార్యస్వాములవారినిన్ని, సావిత్రీపీఠమునకు విశిష్టాద్వైతమతాధ్యక్షులయిన శ్రీ వడుఘాచార్యస్వాములవారినిన్ని అద్వైతమతాధ్యక్షులయిన త్స్మరు శ్రీ సరస్వతిపీఠమునకు గానున్ను ఏర్పడినవారలయి ఈ త్రిమతానుగుణ్యముగాను తాసూత్రమును చేసి యీ సానగసనాతనాది బ్రహ్మఋషిగోత్రజ్ఞులయిన బ్రాహ్మణులను స్మార్తాచారమునందు ప్రవర్తింపచేసినవారలయిరి॥ శ్రీబోధాయన బోధశక్తివిభవోసూత్రానుగమ్యార్థ కృద్వేదానుక్రమపాదపాదనిగమ ప్రారంభజృంభక్రియాసర్వంనిర్మితకర్మకాండమఖిలం జానాసివిశ్వప్రభోః॥ శ్రీమదాచార్యగురవేనమః॥

ద్వైత

సమాప్తము.

వంశజులగుబ్రాప

10046

10046